

Слобода као остатак унутарњости

„Време разлика је прошло, систем га је надвладао.

Ко му је и данас још привржен, он је особењак
чија се душа хвата нечег давно минулог“.¹

У Предговору дела *Или-Или*, на самом почетку наилазимо на отворену сумњу аутора у исправност познатог философског става: да је спољашње унутарње а унутарње спољашње.² Дански философ Сорен Кјеркегор јеретички каже да му је слух постепено постао најдраже чуло јер „као што је глас откровење унутарњости која је непримерена спољашњем, тако је слух оруђе којим се ова унутарњост схвата, чуло слуха, којим се она усваја.“³ Ово је у директном каршилаку према Хегелу и схватању да се стварност заокружава у транспаренцији спољашњег манифестовања самог појма. Кјеркегор сматра да је егзистенција нерастворљива у појам, и да се у суштини, спољашност једног човека „налази у потпуној супротности према његовој унутарњости.“⁴ Егзистенција је просто трепет (дрхтај) битка у стрепњу отворености *Dasein*-а. Она је „слободно лебдење у неодређености“ и је једно музикално дешавање.⁵

Питање које постављам полазећи од ову Кјеркегоријанску позицију, је у основи ово: Дали је ефикасна држава у суштини она која тражи, потпуно хегелијански, да се егзистенција произведе као спољашњи моменат простора државе самê, као потпуно описљиви феномен о којем се може говорити? Ако је човек само оно што се појављује као датост у режиме дескрипција и модуса исказности, онда се на тај начин укида супротност спољашње-унутарње? Али за Кјеркегора, само то унутарње је за егзистенцију оно што је трансцендентно и спољашње за државу, она не може до тога доћи, и обратно, оно што је спољашње за егзистенцију а при томе није њен екстатични скок према вани, у суштини, није уопште њен инхерентни моменат, није слобода већ заборав аутентичности. Држава захтева систем, али не може постојати систем егзистенције, они се „не могу мислити заједно.“⁶ Мораш мислити егзистенцију као довршену да би поставио систем, и систем постоји само ако мисли егзистенцију као укинуту. Да би држава могла производити субјективност онда мора уклонити егзистенцијалне услове поделе унутарње-спољашње. Ако је укинута супротност спољашње-унутарње, само онда егзистенција није страни моменат државе (она је ишчезавајућа) и подвлачећи ово најављујем правац текста који следи.

Шта је моја теза? Да је савремена држава успоставила систем продукције персоналитета као потпуно коначни надворешњи битак који се појављује у простору

¹ Мото са задње странице корица првог издања *Bergebet Angst*. Види, Сорен Кјеркегор, *Појам стрепње*, Српска књижевна задруга, Београд, 1970, стр. 3.

² Hegel, *Wissenschaft der Logik, Werke*, Јуб. Издање IV 656. Види: Hegel, *Dijalektika I nauka Logike*, Prosveta, Beograd, 1973.

³ Seren Kjerkegor, *Ili-Ili*, Grafos, Beograd, 1989, str. 7.

⁴ Ibid., стр. 8

⁵ За Адорно је Кјеркегорова философија егзистенције само музикално мишљење који не долази до Појма. Упућујем читаоца на: Theodor Adorno, *Construction of the Aesthetic*, University of Minnesota press, Minneapolis, 1989.

⁶ Seren Kjerkegor, *Brevijar*, Moderna, Beograd, 1990, str. 52.

мреже технологије контроле и циркулације регуларности, и тиме затворила сваку могућност да се појединац самоконституира у бесконачној перспективи времена као сушта отвореност, укидајући слободу као ипостас унутрашњег битка егзистенције. За Кјеркегора координате појма слободе су у једначењу са самим сопством, са јаством, које се не може редуковати на вањску бихејвиоралну појавност, и не може се описати у језику, у појму, а услови те јаствене унутарњости су различити од услове вањскости света. Философ је знао да ће се стварност развијати онако како је Хегел говорио, као апсолутне продукције и транспаренције Идеја. Кјеркегор је још у његовом времену осетио редукцију живота индивидуалитета у структури индустријске цивилизације и масовног друштва, као латентну тенденцију која надоилази у пуноћи. Логика није била само Хегелова сањарија, и то је Кјеркегор знао, већ реалност ума који се ствара у вањскости света и задобија своју потпуну транспарентност у развоју друштва и државе који следи. Тај модерни развој европског друштва у перспективи моћи је клучна тема која заокупља Мишела Фукоа. Фуко жели да раскринка разне технологије моћи и њених диспозитива у креирању модерног друштва. Мој текст се рачва у два дела: прво, користим анализе Фукоа да би потврдио тезу коју сам поставио о савременом простору државе као остварени материјалитет спољашности, а затим, поново враћам Кјеркегора да би поставио могућност спаса егзистенције као идеализам апсолутне унутарњости.

Фукоова анализа моћи и нужност државе (исчезавање субјекта)

Фуко полази од спољашњег момента стварности, од самих услова постајања субјекта. На удару Фукоове критике је идеја трансценденталног субјекта који философски изводи правну јустификацију државе. Следећи Ничеа, Фуко сматра да су философи говорили о идеалне услове државе и тиме оправдавали ефекте моћи. Зато је било потребно да се разруши концепт трансценденталног субјекта као могућност синтетичке свести историје. Такав субјект не постоји већ се субјективност једино креира у технологијѐ моћи као историјски ефекат. Европски субјективан моменат је производња душе као симптом технологијѐ моћи која у основи дресира тело, и тако производи идеју одређеног и зависног јаства користећи појам душе да то значи. „Историја микрофизике казнене власти била би генеалогичка модерне „душе.“⁷ Власт продуцира душу владајући с њом преко кажњавање тела. Тело је веза власти са душом. Практично креира се конотат унутарњости као потпуно спољашњи моменат егзистенције, као означена унутарњост унутар именитног поља простора државе, и креира се свест као симптом тела.⁸ Ова свест је оно што може да се запише, или оно што може да се изрекне у дискурс о себи, оно што се описује као моменат бихејвиоралности.

Овај тип технологије моћи је модалитет преко који политичка моћ, (или у принципу, мноштво моћи) успева на „последњем нивоу да дође до тела, да их освоји, водећи рачун за гестове, понашања, навике, речи“, она је начин на који се све ове моћи управљају према доле док се не дотакну самих појединачних тела, обухватајући их и

⁷ Мишел Фуко, *Надзор и казна*, Слово, Скопје, 2004, стр. 32.

⁸ Зар није то Ниче у суштини тражио, наиме, да је тело носитељ свести?

мењујући их. „Она је одређени модалитет, инхерентан нашем друштву, инхерентан ономе што можемо да назовемо синаптички контакт тело-моћ.“⁹ Ова субјективност није остатак залутане и поново активирани идеологије већ „актуелан корелат технологије моћи над тела.“¹⁰ Овај нетрансцендентални историјски креиран субјекат није фикција већ поседује високи степен реалитета, и константно се креира око тела, на телу, у телу, помоћу власти која се спроводи онима који се казнују и главно онима који се надзирају, дресирају, преваспитавају, а то су ментално болесни, заробљеници, деца, ученици, колонизирани народи. „Психолошки субјект се рађа на тачки сусрета моћи и тела: он је чињеница извесне „политичке физике.“¹¹ Дисциплинарна моћ производи субјект као чисто спољашњи ефекат који може да се контролира. Могло би се рећи да је и изворна аутентична унутарњост егзистенције како је Кјеркегор разуме, у перспективи Фукоове анализе илузија или остататак трансценденталног дискурса.

Дисциплинарна моћ директно креира нормирани субјекат али она се реконфигурира историјски и постаје део мреже технологија тако да се може говорити о једној стратегији моћи састављена од више диспозитива. Али како Фуко развија план комплексне трансформације моћи и њених диспозитива? Според Фукоа, постоје три клучна момента који су одредили услове појављивања модерног субјекта и развој модерног Западног друштва. Прво, пребацивање концепта и технике пастирства од хришћанског домена у свакидашњи живот западног друштва, креирање кривице, осећај савести, само-надзора. Пастирство се поставило као зависно од система правних прописа, са бинарном подјелом између дозвољеног и забрањеног, и то је легални судски механизам (архаично кривично право од Средњег века до 18 века). Второ, систем за надзирање и кажњавање, и трансформација појединаца, као дисциплинарни механизам (апсолутно модерни механизам који је успостављен 18 века). И треће, оно што Фуко назива безбедносни систем или биомоћ као последња техника управљања са људима. Кључни моменат овог последњег типа моћи је заснивање на биолошких и економских параметрима управљања, управљања са дистанце, и уопште идеја управљања са мноштвима. У суштини, модерна држава као последња ипостас западног друштва је једна целина ових механизма. Безбедносни механизам као трећа форма система „није одбележана у легалном систем нити у дисциплинском, већ од безбедносног апарата.“¹² Безбедност у суштини не само да надопуњује два претходна, и олабављује њихове границе и ефекте у погледу дијалектике револта и борбе, већ и потпуно преузима онтологију друштва и ствара метафизику економског модела друштва као природну средину. Савремена држава је коначно и завршено био-економско ипостазирање заједнице.

Свако човечко биће је део људског рода, и ово је поставка модерних друштва преузета из 18 века као основну биолошку чињеницу. Основне биолошке одлике, које су у принципу описљиве зато што су бихејвиорално појављиве, су основа за захват, и управо преко њих човек улази унутар једне политике, или политичке стратегије или

⁹ Мишел Фуко, *Психијатриска моћ*, Светови, Нови Сад, 2005, стр. 62.

¹⁰ Исто, стр. 33.

¹¹ Mišel Fuko, *Predavanja*, Bratstvo Jedinstvo, Novi Sad, 1990, str. 42.

¹² Мишел Фуко, *Безбедност, територија, население* (Предавања на Колеж д Франс), Фондација Отворено општество – Македонија, Скопје, 2017, стр. 10.

опште стратегије моћи, наиме оно што Фуко назива биомоћ. Биолошке одлике су оно објективно које припада сваком бићу као суштина. И саме борбе унутар друштва су дијалектика самог тог друштва које испуњава свој појам и своју онтологију као друштво које зна све о себи, и жели да зна за оно што може да се деси у будућности. Саме те борбе које су реакција на власт и управљањем, производе ефекте знања у комбинацију са тактикама моћи који су елементи саме борбе.¹³ Тако настаје поље које се затим ислеђује статистички. Пример: међузависност казне и деликвенције, револта и системског спровођења мира. На овај начин настаје друштво статистике и економске исплатљивости свега.

Безбедносни систем надопуњује законе али безбедносне мере не улазе у законску прекомјерност. Безбедност је „одређени начин да се додају и да профункционирају старе арматуре закона и дисциплине, као додатак самих безбедносних механизима.“¹⁴ Рећ је о „појави технологија за унутрашњу безбедност, то јест, о механизмима за друштвену контролу као у случају казне, или, опет, о механизмима чија функција је да модифицира нешто у биолошкој судбини човековог рода.“¹⁵ Општа економија моћи се претвара у безбедносни поредак, у друштво безбедности а технологија безбедности доминира општу економију моћи. Безбедност почиње у конструкцију градова 18 тог века као дисциплински третман мноштва у *простору*, то јест, формирање једног *празног и затвореног простора* унутар којег се конструирају вештачка мноштва, организована према принципу хиерархизације. Проблем болести унутар градова, епидемија, смртти, наталитета, економску функционалност насељења као целина, природност дешавања економије као каузалитет унутар мноштва. То су елементи који су у основи новог безбедносног система. Безбедност практично преузима материјалне датости унутар овог простора града, а модел града се затим екстраполише на целу територију. Безбедност говори о средини а „специфични простор безбедности односи се на низова могућих догађаја, на привремено и неизвесно, које би требало уписати у одређени простор.“¹⁶ То је оно што је неопходно да се израчуна деловање једног тела на друго тело на даљини. Рећ је „правила игре где би се интервенције заснивали не на унутрашњу присиљење појединца већ на деловање средине.“¹⁷ Прати се елеменат циркулације једне активности. Уместо деловања над правним субјектима, уместо деловања дисциплинарних механизма над појединцима, безбедност је покушај деловања над насељењем, а под насељење Фуко подразумева „мноштво појединаца који су дубоко, у суштини, и биолошки повезани са материјалношћу унутрашњости у којој опстоје.“¹⁸ Кључни појмови су „управљање“ и „популација“ или „насељење“. Нова политичка фигура је насељење као основни елеменат нове динамике. Власт одједном ради са мешањем и испреплетеност географске, климатске и физичке средине са човечком врстом као „тенденција да се промени сама врста а не појединац.“¹⁹ У основи, постоје два типа односа власти према субјектима. „Тело-организам-дисциплина-установе и

¹³ Исто., стр. 7.

¹⁴ Исто., стр. 15.

¹⁵ Исто., стр. 16.

¹⁶ Исто., стр. 28.

¹⁷ Мишел Фуко, *Рађање Биополитике*, Светови, Нови Сад, 2005, стр. 354.

¹⁸ Мишел Фуко, *Безбедност ...*, цит. дело, стр. 29. Спољашни простор у којем појединци стварају конгломерације, циркулације и каузалне везе бесконачних, могућих и будућих низова у исто време ствара њихову контингентну субјективност зависну од природног дешавања, али и простор саме државе као њена унутарност. Не постоји трансцендентно унутарње за државу, већ само оно иманентно у простору државе.

¹⁹ Исто., стр. 31.

други, популација-биолошки процеси-регулациони механизми-држава.”²⁰ Моћ се трансформише и чини се да оставља слободу тако што више не делује на појединца директно већ на глобалне факторе. Власт више није „дисциплина већ регулација.”²¹

Држава почиње да управља а не да контролира. „Безбедносни систем треба да осигура безбедност одвијања ових природних појава економских процеса или унутрашњих процеса насељења.”²² Отуда, уношење слободе као елеменат за само управљање, интеграција слобода у поље управљајуће праксе постаје императив. Економија регулише процесе и руководи насељењем, а полиција спречава неред и хаос. Друштво, економија, насељење, безбедност, слобода, су елементи новог облика управљања. Одједном држава није чудовиште већ она постаје природна реалност. Држава више није деспотска, није наткодирајућа, није апстрактна отуђена форма субјекта, већ се она конкретизује у његово тело. „Она више није трансцендентни закон који управља деловима, (...) она више не производи наткодирајуће јединство, већ је сама прозведена у поље декодираних флукова.”²³ Капитализам ослобађа жељу од територијализације деспотске државе али је поново ретериторијализује и насељава се и конкретизира у њој. Држава не репресира субјективност већ је производи у простору жеље тела, производи је напољу и укида унутарњи моменат револта и отпора, и инстинкт контра-управљања. Тело није егзистенција оно је биолошки и економски моменат.

Економисти играју велику улогу у току историјских збивања. По Фукоу, они уносе економски модел посматрања стварности и тврде да је човек биолошка врста, и да сами биолошки параметри потврђују економију. На пр, у економским анализама из 18 века показало се да укидање правних и дисциплинских окова око циркулације жита поставља сиромаштију као привид. Она се сама укида, само треба да се остави да се сама конгломерација економског збивања буквално деси. Откривен је закон дистанце и немешања. Мноштво појединаца се сажима у насељење и то насељење функционише по другим законима. Крајњи циљ за регулацију није више појединац већ насељење. Дисциплина затвара, ограничава простор. Она дијалектизује револт, ствара отпор као нужност. Са друге стране, безбедносни системи шире простор, а шире и сама себе. Сви нови безбедносни системи и групе су зависни од економских разлога, они не би постојали без тога. Безбедност не регулише све, она оставља да се ствари дешавају својим теком, бар на једном нивоу. „Закон забрањује, дисциплина прописује а безбедност ништа од тога, већ само регулише одговарајући једној реалности. Закон дејствује на имагинарно, дисциплина на додатак реалности као негативно, а безбедност дејствује у самој реалности покушавајући да покрене међусобне елементе стварности да циркулирају, преко низова анализе и специфичне диспозиције.”²⁴

У перспективи економског модела постаје јасно зашто људи лако прихватају казну. „*Homo penalis* је *homo economicus*, кажњивање је економски проблем.”²⁵ Само зато што је субјект *homo economicus* само у тој мери биће подложен управљању, биће *gouvernementalisable*. “Површина контакта између појединца и моћи што се над њега

²⁰ Мишел Фуко, *Треба бранити друштво*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 303.

²¹ Исто, стр. 299.

²² Мишел Фуко, *Безбедност ...*, цит. дело, стр. 436.

²³ Žil Delez i Feliks Gatari, *Anti-Edip*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1990, str. 180.

²⁴ Мишел Фуко, *Безбедност ...*, цит. дело, стр 61.

²⁵ Мишел Фуко, *Раћање биополитике*, цит. дело, стр. 340.

спроводи биће само његова вредност као *homo economicus*.²⁶ Ова био-политика и бежање власти у дистанци директно произлази од начела либерализма и примене економског модела на сву стварност друштва. Моћ се самоограничава, рекодирајући се преко политичке економије. Економија постаје главна наука о понашању људи, она није више „историска анализа развоја већ анализа унутрашње рационалности, стратешког програмирања активног појединца.“²⁷ Радник више није радна сила, не производи капитал ван њега, већ је радник активни економски субјекат, он је фирма постављен у мреже и режиме природности друштва. У марксистичкој анализи отуђени рад је био веза са другом класом која му је отуђивала тај рад. Класе више не постоје по новој популационој политици. Зато и Маркс није прихватио појам „насељење“ за разлику од Малтуса, зато што је популација категорија која омогућава капиталу да трансформише савремену државу у регулациону идеју и да амортизира места која „заударају“ на револуцију. Безбедносни системи шире простор дисциплине као „појединачни технички поступак са којим се сила тела, са најмањи трошак, ограничава и слаби као „политичка“ сила, а максимално расте као корисна сила.“²⁸ Сам појединац је „последница, и у исто време, у мери што је последница власти он је њен преносилац: власт се преноси преку појединца кога је установила.“²⁹ Систем казне замењује „једну „политичку економију“ тела, и иако се не позивају на строге казне ипак је реч за „тела и његове силе, за његову корисност и послушност, за распоређење сила и њихова потчињеност.“³⁰ Цела ова трансформација је у складу са развојем капитализма и са „потребе неутрализирања природног нагона за бунт и паралелно конституирање радника у радну силу.“³¹

Савремена држава транскодира појам слободе. Слобода није више негативно одређена, нити је апстрактни услов постојања субјективности, већ она настаје, она је корелат самих безбедносних регулација. „Моћ која постоји као физичка акција у елеменат природе, и моћ као регулација која се врши преко слободе сваког појединца то јест са подршком те слободе. То није скроз идеологија, или само то, то је ипак технологија моћи.“³²

Фуко тврди да је и сама имунизација пракса економског модела. Исто као код третирања сиромаштије допушташ да сама сиромаштија постигне рамнотежу и прекине даљи ток осиромашивања. Сам догађај имунизације има поткрепу у самом догађају епидемије. Доводе се друге елементе у интеракцији са самог феномена како би се феномен поништио себе самог. Главни принцип је укидања феномена преко самих тих феномена. Овај безбедносни механизам има исту морфологију са сиромаштва. Одједном нису болесни појединци неки део који треба да се отсече већ је болесно насељење и доведено је у релацији са целином државе. Постоји интегрисање у једно колективно поље као облик квантификације. Феномен се рационализује, не отсекује се. Појмовии су дешавање, ризик, опасност, криза. Нови диспозитив не откида болесне од здраве већ прави целину, насељење уопште, и тражи статистички

²⁶ Исто.

²⁷ Исто, стр. 306.

²⁸ Мишел Фуко, Надзор и казна, цит. дело, стр. 229.

²⁹ Мишел Фуко, *Треба бранити друштво*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 44.

³⁰ Мишел Фуко, Надзор и казна, цит. дело, стр. 29.

³¹ Mišel Fuko, *Predavanja*, op. cit., str. 40.

³² Мишел Фуко, Безбедност ..., цит. дело, стр. 63.

коэффициент смртности.³³ Нормализација није више дресура већ се „операционализује преко регулирања заједничке интеракције између различите дистрибуције нормалности.“³⁴

Од економиста 18 тог века долази идеја да је насељење „сума процеса који требају да буду управљани на основу онога што је природно у њима.“³⁵ Само насељење није сушта датост, већ зависи од низова варијабилности. Насељење варира у зависности климе, материјалног опкружења, интензитет трговије, артикулације богатства. Не контролира се само насељење већ контролирају се и ствари који су далеко од насељења али за које знамо да посредством анализа и рефлексива могу ефективно да делују на насељење. „Држава интервенише само за да регулише или да омогући да појединачни интереси служе свима.“³⁶ Држава као регулатор интереса, а не као трансценденталан и синтетички принцип. Ова промена се десила у 19 ти и 20 ти век. Природност односа људи кад комуницирају и оно што се спонтано дешава кад су заједно, кад кохабитирају, кад резменују, кад производе. Оно што је транстемпорално у насељењу је жеља, и сви људи делују на основу жеље, и она не треба да се спутава, не иде се против тога. Само је остављамо да игра у одређеним границама и благодарећи везама и односа, сама та регулација производи општи интерес насељења. Практично саму природност друштва. Економисти су дали моделе савременог управљања, управљања чији је циљ „насељење а суштински механизми су безбедносни апарати.“³⁷ У основи Фуко пише историју управљања (*gouvernementalité*). То је „целина састављена од институције, процедуре, анализе и размишљања, прерачуни и тактике што омогућавају да се практикује та специфична и сложена форма моћи, која има за главни циљ насељење, као главна форма знањем има политичку економију, као суштински технички инструменат има безбедносне апарате.“³⁸ Оно што је битно за модерност, по Фуку није етатизација друштва, већ „увођење управљања“ у државу (*gouvernementalisation de l'État*). Управо то „увођење управљајућег карактера државе је омогућило самој држави да преживи.“³⁹ Држава као регулаторна идеја ове форме рефлексиве, размишљања, прорачуна, интервенције, које зовемо политика. Политика постаје наука о планирању и коришћењу сила. Политика као стратегија и динамика силе. Оптимална рационализација управљања у форму државе је долажење до непроменљивост ствари, до немогућност револуције, пошто револуције доводе до исчезавање државе. Држава просто нема други циљ ван себе. Не постоји есхатологија ван државе. Тако да у овој перспективи могуће је само постојање рамнотеже мноштво држава које постоје за себе.⁴⁰ Мноштво држава је неизбежност историје која је у потпуности отворена и не доводи до коначно единство. Отвореност историје овде за

³³ Види исто дело, стр. 79.

³⁴ Исто, стр. 81.

³⁵ Исто, стр. 89.

³⁶ Исто, стр. 249.

³⁷ Исто, стр. 135.

³⁸ Исто., стр. 136.

³⁹ Исто, стр. 137.

⁴⁰ Фуко анализира још и војно-дипломатски апарат као безбедносни механизам који Европу доводи у европску рамнотежу државе, а и развој идеје полиције као унутрашњи диспозитив државе за постизање ефикасног статистичког знања о стању државе и њеног насељења. Улажење у детаље није у функцији овог текста и зато те анализе остављамо по страни.

Фукоа значи само отворени простор за бесконачно понављање државе. Држава одједном није нешто страно већ постаје оно прижељкивано у мисловним практикама људи. Држава као перипетија власти, као перипетија управљања.

Кјеркегоров појам слободе и могућност субјекта (исчезавање државе)

Не постоји сувереност, транстемпорална и трансцендентална законитост, ни политичка неопходност због рђаве људске природе. Метафизичка природа људска више и не постоји. Политика одједном делује у домену елемената реалности, то јест у домену економске физике: политика је техника деловања стварности на саму себе, у суштини то је принцип либерализма. Да се остави да стварност функционише према инхерентној унутрашњој циркулацији и међузависношћу елемената је слобода у либералистичком кључу. То је идеологија слободе која нема везе са егзистенцијом зато што егзистенција претпоставља слободу као услов егзистирања док је свет прихватио да је у суштини сама слобода циљ либерализма. Слобода тек треба да дође. Савремена политика је ослободила људе од дисциплинарног механизма који их је спутавао и наметнула се као концепција слободе, наиме, оно што ослобађа спознаје се као да је слобода сама по себе. Фуко је децидан да ова „слобода која је истовремено и идеологија и техника управљања, треба да буде укључена унутар мутација и трансформација технологије моћи. Слобода није ништа друго осим корелатив успостављања безбедносних апарата. Не слобода и привилегије повезане са једном личношћу већ могућност кретања, премештања и процес циркулације људи и ствари.“⁴¹ Слобода је оно што настаје у спољашности, она није онтологија унутарњег као таквог. Данас се налазимо у перспективи где време историје постаје бесконачан простор, и то је бесконачност у управљању за што Фуко не предвиђа крај или крајни циљ. „Ми смо у отвореној историчности због тога што политичка уметност има бескрајни карактер.“⁴² Није историја домен екстазе егзистенције, њено иступлење ка новом уипостазирању човека у односу на бескрај Бога, како то схвата Кјеркегор, већ је човек дошао до једног бога синхронизитета оствареног у држави.

Конституисање антрополошких наука је зависно од трансформација и услова моћи. По Фукоу антрополошке науке нису анализа човекове природе већ „анализа која се протеже између онога што је човек у свом позитивитету (биће које ради, живи и говори) и онога што на исто то биће му омогућује да спозна (или бар да тражи да спозна) шта је живот, у шта се састоји суштина рада и његове законе и на који начин то биће може да говори.“⁴³ Власт се ту насељава и рађа економију, биополитику и дискурсе дисциплине како и режиме истине. Она продуцира човека делећи и покривајући простор човека са три регије, психолошка, социолошка и филолошка. Три науке креирају систем знакова у који је исцело стављен субјект. У психологији се говори за функције и норме, у социологији за конфликте и правила, у анализе језика за

⁴¹ Мишел Фуко, Безбедност..., цит.дело, стр. 62.

⁴² Исто, стр 321.

⁴³ Mišel Fuko, *Riječi i stvari*, Nolit, Beograd, 1971, str. 392.

значења и системе. Човек је само оно што се за њега зна у домену овог простора. Оно што може бихејвиорално да се изрекне, што може да се опише, и оно што човек за себе сам може да изрекне у дискурс истине. Он не може да ћути за себе, како што сматра Кјеркегор, зато што постоји изворна унутарњост егзистенције која не може да буде преведена на језик. У савременом контексту такво нешто не постоји, субјект је тело које је ухваћено у мрежи спољашности, у епистемолошко поље простора моћи и њене стратегије.

Субјект више не лута у некакве космичке сфере бесмртности, кроз философске методе сумње, затим, егологије, већ постаје супстанцијално тело, тело које му моћ и њени диспозитиви нуде. Основно својство моћи је да производи субјекте као подјармљена тела, и да распоређује та тела по простору државе. “Она индивидуализује зато што функцију-субјект подешава на соматску јединечност у систему надзирања-записивања или кроз система панграфичког паноптизма који, иза соматску јединечност, као свој продужетак или почетак, пројектира виртуелно јадро, психу, и успоставља норму као начело класификације и нормализације, као општо правило за све овако конституиране појединце.”⁴⁴ Не постоји апстрактни субјект већ само конкретни као епитом односа власти.

Ипак, овде можемо лоцирати проблем. Ако не постоји пре-датост некакве душе, или супстанцијалност индивидуе, и ако су оне исцело производ власти зашто се онда дешава да неки дозвољавају да буду владани а други опиру се власти? Конкретно, зашто су неки владооци а други владани? „Дали потреба покорности и субординације није константна и суштинска потреба највећег дела припадника људског рода!?”⁴⁵ Да људи желе да буду владани, или у еуфемизму, управљани, упућује на могући пропуст Фукоа да сагледа да ипак у свакој индивидуи постоји неко пре-дато одредиште у односу према постављености механизма власти. Како би се иначе објаснио отпор и револт само код неких припадника људског рода. Намеће се констатација да Фуко није довољно тематизирао односе између онога што се назива идеологија и субјективитет. Идеологија тражи плодно тло где може да се засади, она не креира субјекте, већ мора да их има готове, у смислу на одређени психички састав, па тако, кључно питање је „како појединац (као субјективитет) инкорпорира у себи идеолошко знање, (...) како он интернализира само то идеолошко знање.”⁴⁶ Наиме, сама промена субјекта од стране власти имплицира ствар која се мења. Ако би се укинула власт, дали би постојало субјективно настајање, у смислу да би сами субјект конституисао себе и тиме би се показало да његова производња од стране власти није једини модалитет његовог бивства. Ово би значило да „одређени еквивалент минималног идентитета, који је суштински носилац интегритета, мора да се претпостави.”⁴⁷

Враћање Кјеркегору значи прихватање да је данас извршена супституција субјективног и егзистенцијалног мишљења мрежом аутоматизираних адаптирања, серијом баналних акција и реакција у цивилизацији модерних форми информација. По Шарчевићу, за Кјеркегора повијест није „пријелаз Идеје у Збиљу, није реализација и откривење Логоса, није селидба свијета из сфере идеје у сферу реалитета, није остварење свијетског ума. Напротив, тек унутарња повијест бива у правом смислу истинска повијест.”⁴⁸ Само време је супротстављено апсолутном а данас је то

⁴⁴ Мичел Фуко, *Психијатриска моћ*, оп. cit., стр. 82-83.

⁴⁵ Ферид Мухик, *Логос и/или хијерархија*, Аз-Буки, Скопје, 2006, стр. 14.

⁴⁶ Бранислав Саркањац, *Идеологијата и Субјективитетот*, Метафорум, Скопје, 1993, стр. 125.

⁴⁷ Ферид Мухик, *Логос и/или хијерархија*, оп. cit., стр. 318.

⁴⁸ Абдулах Шарчевић, “Дијалектика тражења апсолутног” у: Серен Кјеркегор, Појам стрепње, цит. дело, стр. XII.

контитуција друштва као Система и Времена уопште. Време је постављено као димензија простора и тиме укинута. Кјеркегор тражи субјективност ослобођену од диктатуре света, света који је увукао у себи и укинуо повесну индивидуалност човека, његову иступљениску бит, негово „слободно лебдење у неодређености“. Појам апсолутне унутарњости подразумева постојање нечега што се не може мислити, а то је само егзистирање.⁴⁹ Цели свет је укидање егзистирања редукујући егзистенцију на серију моменте пуког бихејвиоралног домена. Практично човек није ништа, постоји само у односу и то однос који није сам поставио, већ га тај однос, постављен од моћи, одређује као биће врсте и укида сваког од нас као аутентичну ипостас постојања и настајања. Апсолутно и апсолутизирано Ја је као појединац у својој безусловности супротстављено управљању и новој савременој држави, више него према древним деспотским уређењима, зато што је отпор дресури био повод да се разгори ово безусловно Ја. Нова држава ствара услове да се отпор прогласи за економски неисплатљив, и у крајнем циљу, за илузија. Самоизбор у савременој држави реално није избор већ каузалитет, економска менљива, резултанта спољашњег односа у оквиру мноштва. Али егзистенцијални самоизбор је слобода, самопродуцирање и обликовање, у којем ја бирам биће које свагда има могућност да се изабере. Слобода постаје самоприсвајање, и круг. Слобода је постављена као скок у слободи, који се збива по слободи. Тај скок сам Ја сам, уколико сам апсолутан, вечан и бесконачан. Ја постајем у избору, у избору самог себе као постављеном у слободи. „У унутарњом поретку и хармонији“.

Владање са правним субјектима који су и економски актери, као целина остварује се у грађанском друштву као модерна технологија управљања. То је трансакциона изнуђена стварност, која се рађа у односима власти са онемо што се влада. И проблем за државу је баш ово што се влада, у коме константно има нешто које измиће власти, па она изнова мора да се плоди, да се реконфигурира, да рекодира и транскодира. То је оно унутарње за које говори Кјеркегор и које не може бити спољашње, то је оно које одабире да ћути, то је разлика егзистенције, то је класични витгенштајновац, и само то унутарње може да идиомизира смисао живота у нетранспарентности ћутње.

И Фуко тражи кључ отпора према овој апсолутној стратегији моћи у старим праксама као *брига за себе*, „као немир, као начело кретања, начело трајне бриге над својој егзистенцији.“⁵⁰ Фуко буквално у каснијим списима ради препис Кјеркегорове мисли о сопству. Субјект је слободан слободно да хоће без спољашњег одређења, посеђује чисти акт воље. Субјект треба да зажели нешто апсолутно, не ово или оно, већ само као апсолутна воља. „Али шта може да се жели апсолутно? Сама себност.“⁵¹ Субјект није аутоидентичан, он није самосвест као свест која се прибира у себи, $A=A$. Он је празно A , „могућност за могућност“ како каже Кјеркегор, A које не мора никад нужно апстрактно да се испуни са A , већ улаз у време прави то A да буде као амбис. Да би то A било једнако на само себе оно мора да сабере у себи све своје могућности, а не може зато што их нема у рефлексiji у хоризонту времена као садашњост, а нема их због тога што још нису се појавиле, време их још није извременило. Ова бесконачност појављивања као могућност разлике дразни моћ да успостави систем циркулације будућих збивања тако што ће пренети егзистенцијално унутарње човека у његово спољашње али као трансцендентно друго у односу на егзистенцију, у простор

⁴⁹ За однос „скривеној унутарњости“ према јаству и излазак у свету деловања види искључителну студију о Кјеркегору ауторке Мојсић. Sofija Mojsić, *Kierkegorov misaoni put*, Mali Nemo, Pančevo, 2008.

⁵⁰ Мишел Фуко, *Херменеутика субјекта*, Светови, Нови Сад, 2003, стр. 20.

⁵¹ Исто, стр. 174. Ово је буквално до речи препис експликације етичког избора код Кјеркегора. Ја се бира само себе као апсолут. (Види: Seren Kierkegor, *Ili-Ili*, цит. дело, стр. 573-575).

унутрашњег збивања државе као распоред и динамика корисних и ефикасних сила, у њено иманентно. Власт и њени диспозитиви хватају нас у мрежу праксе и у дискурса у којем ми не говоримо, већ је то говор који није модус егзистенције а субјективност је само модалитет исказности саме. Али по Кјеркегору то не може да буде једини модалитет субјективности. Субјект је кадаран да дође до истину само кроз само-уобличења, само ако он сам дозволи постојање себности, субјективност која не може да буде посредована од власти и од општег. Власт не допире до егзистенцију па тражи да се егзистенција стабилизира у говор, да се вербализира. Ћутња је иритирачка за власт, као што је и нерад и мрзљивост. Ћутња и егзистенција су економски неисплатљиви и они нису мноштво. Власт креира субјекте као индивидуе које улазе у некаку класификацију, таксономију, статистику, практично у насељење. Власт жели да фиксира тај субјект унутар дискурса, стављајући му тај дискурс испред усте. Она учи субјекта да прича и како да користи језик да би било што изрекао о себи.

Фуко зна да је враћање ка егзистенцији једини начин да се избегне ситуација моћи. „Себност са којом смо у односу је у суштини сами однос, она је иманенција, онтолошка адекватност себности са односом.“⁵² Потпуно исту формулацију налазимо код Кјеркегора: јаство је „однос који се сам на себе односи.“⁵³ У нас свакако остаје некакав егзистенцијални остатак који још није, али може да буде шта било, као што творац уметничког дела никад са сигурношћу не може да зна како ће се дело финализовати. На неки начин као да не управља волја творца у тај процес, ни план дела, већ сама могућност да дело може да буде нешто што још није, као само дело што још није да води творца у процесу долажења до онога што тек треба да буде. Субјект као себност је на самој граници између разума и лудила, тамо где стоји уметност. Она или се финализира у разум и дискурс или се комплетно руши у лудилу. Ниче и Ван Гог су пример за ово друго. Кјеркегор и Достојевски су пример како плодност схизофрене расподеле ликова у њих може да буде спасена кроз стваралаштво. Они креирају свој сопствени дискурс кроз кога се сакривају а не откривају. Егзистенција се сакрива, тражи форму да уипостазира своју неухватљивост и недовршеност. Достојевски је подеднакво и Аљоша и Иван Карамазов, Кјеркегор је подеднакво и Јоханес Заводник и Јоханес Климакус, то су модуси времена егзистирања и само егзистенцијална себност може да их уипостазира у себи, док субјективирана субјективност као спољашне фиксирано јаство у мрежи бихејвиоралне исказности и био-економског модела онтичности потпуно промашује, фалсифицира егзистенцију и комплетно је укида. Или си у сфери идентитета или си луд. Слобода се остварује у творечкој тачки између.

Зато је толико привлачна та Кјеркегорова дијалектика унутарности. Треба се човек одважити да егзистира у парадоксе, без никаквих историјских, социјалних и духовних супстрата, свих објективних ослоништа који нивелирају знакове индивидуалитета. Дијалектика субјективирања која није дијалектика идентитета и једнакости него диференције. Личност се „у очајању смирује. Не са нужношћу јер је некада нужно не очајавати, него са слободом.“⁵⁴ Слобода остаје унутарње одређење зато што само егзистирање је увек на рубу неизвесног и неодређеног, практично на

⁵² цит. според Фредерик Гро, види поговор: у Мишел Фуко, Херменеутика ...op. cit., стр. 657.

⁵³ Seren Kierkegor, *Bolest na smrt*, NIRO "Mladost", Beograd, 1980, str. 11.

⁵⁴ Исто.

рубу ничега, на рубу слободе! У егзистирању држава исчезава, не зато што не постоји, већ зато што је ирелевантна за егзистенцију, тако што не може да зна ништа о њој. У савременој апсолутности простора државе, унутарње које испада од општег је једино апсолутно које се супротставља. Слобода као једнаквост себности је идеални круг који условљава сваког човека да доживи Ааврамову ситуацију и да није религиозан. Није само религиозна егзистенција неподложна рационализирању већ су то и естетика и етика. Сетимо се само Витгенштајна у последњим страницама Трактата, где естетика и етика су једно. Они трансцендирају спољашност света и као трансцендентално условљавају појављивање смисла за субјекта.⁵⁵ И Фуко и Витгенштајн завршавају, по моме мишљењу, као кјеркегоријанци, зато што претпостављају његов идеализам апсолутне унутарности. Баш оно на које пише: само за особењаке, оно одавно минуло!

Библиографија:

1. Adorno, Theodor. *Construction of the Aesthetic*. Minneapolis University of Minnesota press, 1989.
2. Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Kegan Paul, 1922.
3. Delez, Žil i Feliks Gatari. *Anti-Edip*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1990.
4. Kjerkegor, Seren. *Bolest na smrt*. Beograd: NIRO "Mladost", 1980.
5. Kjerkegor, Seren. *Brevijar*. Beograd: Moderna, 1990.
6. Kjerkegor, Seren. *Ili-Ili*. Beograd: Grafos, 1989.
7. Kjerkegor, Seren. *Појам стрепње*. Београд: Српска књижевна задруга, 1970.
8. Mojsić, Sofija. *Kjerkegorov misaoni put*. Pančevo: Mali Nemo, 2008.
9. Мухиќ, Ферид. *Логос и/или хиерархија*. Скопје: Аз-Буки, 2006.
10. Саркањац, Бранислав. *Идеологијата и Субјективитетот*, Скопје: Метафорум, 1993.
11. Фуко, Мишел. *Безбедност, територија, население* (Предавања на Колеж д Франс), Скопје: Фондација Отворено општество – Македонија, 2017.
12. Фуко, Мишел. *Надзор и казна*. Скопје: Слово, 2004.
13. Фуко, Мишел. *Психијатриска моћ*. Нови Сад: Светови, 2005.
14. Фуко, Мишел. *Riječi i stvari*, Beograd: Nolit, 1971.
15. Фуко, Мишел. *Треба бранити друштво*, Нови Сад: Светови, 1998.
16. Фуко, Мишел. *Херменеутика субјекта*. Нови Сад: Светови, 2003.
17. Hegel. *Dijalektika I nauka Logike*. Beograd: Prosveta, 1973.

⁵⁵ Види Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Kegan Paul, London, 1922.